

EBH-bladet

Nyhetsblad för oss som jobbar med EBH

Nr 2 • 2011

Välkommen till EBH-bladet!

Målsättningen med bladet är att sprida nyheter, information och tankar kring förenade områden mellan oss som jobbar med EBH på länsstyrelserna, Naturvårdsverket, SGI och SGU.

För att det ska bli ett läsvärt nyhetsblad är det viktigt att ni alla bidrar med notiser, artiklar och bilder.

Kontakta oss i redaktionen om du har något du vill dela med dig av!

Marksaneringscentrum Norr har ordet!

Marksaneringscentrum Norr, MCN, etablerades hösten 2001 för att samordna och främja forskning om markföroreningar och tekniker för sanering i norra Sverige i nära samarbete med myndigheter och privata företag.

Utöver forskare från Umeå universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå, Luleå tekniska universitet och Totalförsvarets forskningsinstitut, har 9 myndigheter och 17 företag varit inblandade. Samarbetet har sedan 2008 drivits i 10 olika delprojekt, vilka initierats av forskare, såväl som konsulter och entreprenörer. Delprojekten har tagit sig an utveckling av idéer och teknik i olika mönstreringsfaser, allt ifrån grundforskning till utprovning av relativt etablerad teknik. Samarbetsformen ökar nyttovärdet för branschen, genom att de olika parterna kan få realiserat angelägna FoU idéer, samt att konsulter och entreprenörer som medverkat och drivit projekten får med sig hög och aktuell kompetens att genomföra fullskaliga uppdrag med de nya teknikerna.

Projekten har handlat om kemiska och toxikologiska analysmetoder, riskbedömning av organiska föroreningars bindning och spridning, statistisk hantering av undersökningar, nya åtgärdsmetoder med användning av industriella restprodukter inom jordtvätt, termisk avdrivning, deponitäckningar, liksom in-situ stimulerad reduktiv deklorering.

Sedan sommaren 2011 är MCN formellt etablerad som en centrumbildning vid Umeå Universitet och Luleå Tekniska Universitet. Forskarna driver projekt med olika finan-

siering exempelvis Formas och EU FP7. I takt med att utbildnings- och erfarenhetsnivån ökat inom bransch och myndigheter väntas inom de närmaste åren en ökning i användningen av mer avancerade undersöknings- och åtgärdsmetoder med större kostnads- och miljöeffektivitet. De flesta metoderna kommer utifrån och är redan mer eller mindre mogna.

Introduktionen kräver dock ofta mer eller mindre utveckling, demonstrations- och pilotförsök och utbildning av personal. Ett exempel är stimulerad reduktiv deklorering för klororganiska föroreningar där MCN bidragit genom medverkan i tre projekt. Det ser nu ut som att metoden får stort förtroende bland användare.

Inom ett projekt vid Domsjö industriområde i Örnsköldsvik utvecklas åtgärdsmetoder för industriområden i drift med komplexa föroreningar. Projektet finansieras av Holmen skog och Kempestiftelsen och genomförs av Umeå Universitet i samarbete med Sweco och Tyréns. Projektet är en pilot för denna typ av områden och ger kunskap om den specifika situationen på denna typ av område. Målet är att ta fram realistiska lösningar som exempelvis barriärer och filter för användning på plats.

Med rätt utformning kan demonstrations- och pilotförsök spela en avgörande roll de närmaste åren för att skynda på omställningen av branschen till större hållbarhet.

Thomas Liljedahl och Mats Tysklind

Nytt från Naturvårdsverket

Nya EBH-jurister på Naturvårdsverket

Sedan september fungerar miljöjuristerna Heidi Wiik och Sofia Hedelius Bruu som juridiskt stöd i EBH-handläggningen vid Naturvårdsverket.

Heidi jobbar som Miljöjurist på Naturvårdsverket sedan 2005. Arbetar främst med miljöfarlig verksamhet, förorenade områden och kemikaliefrågor (bekämpningsmedel, växthusgaser, ozonnedbrytande ämnen m.m.). Har tidigare arbetat på Miljödepartementet och på Miljödomstolen i Stockholm.

Sofia är nyanställd på verket. Hon har senast varit vid Mark- och miljööverdomstolen som föredragande och biträdande beredningschef. Dessförinnan har hon arbetat som skattejurist, bl.a. på Skatteverkets huvudkontor. Hon är kamrättsfiskal i grunden.

Handläggarna på Naturvårdsverkets EBH-grupp är jättegla att Heidi och Sofia har börjat delta i arbetet och vi ser redan att den tidigare växande listan av inkomna ansvarsutredningar nu blir allt kortare.

Vikarierande EBH-handläggare på Naturvårdsverket

Jeanette Häggroth är från den 1 december på plats på Naturvårdsverket för att förstärka EBH-gruppen under en period. Jeanette kommer senast från Länsstyrelsen i Stockholm där hon jobbat med tillsyn och tillsynsvägledning avseende förorenade områden.

Kristina Jansson kommer från den 1 februari 2012 att ansluta till EBH-gruppen. Kristina jobbar för närvarande som EBH-samordnare på länsstyrelsen i Uppsala län.

Nytt från SGU

Ny chef på SGU

I augusti började jag som chef för enheten Förorenade områden på SGU. Jag har en bakgrund inom staten som jurist på f.d. Vägverket, Falu tingsrätt, länsstyrelsen i Stockholms län, SGU, Näringsdepartementet och Livsmedelsverket.

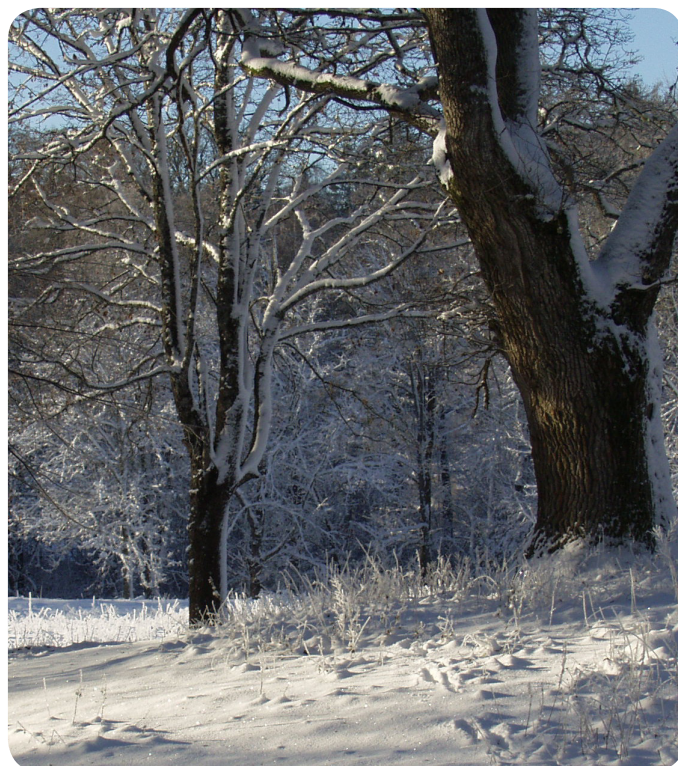
Det känns roligt att vara tillbaka på SGU. Mina tidigare arbetsuppgifter på SGU har varit inriktade mot gruvnäringen. Att nu få arbeta med förorenade områden och bidra till arbetet med miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö känns som en intressant och viktig samhällsuppgift. Arbetet är dessutom utmanande ur ett juridiskt perspektiv.

Uppdraget med förorenade områden på SGU har, som ni kunde läsa i förra numret av EBH-bladet, utökats en del. SGU har nu en roll som både utredare och utförare av åtgärder. De områden som förorenats av en statlig myndighet som inte längre finns kvar ska hanteras av SGU genom inventering, framtagande av ansvarsutredningar, utförande av nödvändiga undersökningar samt åtgärder och efterföljande miljökontroll. När det gäller bidragsobjekt kan SGU på begäran av en kommun vara huvudman för utredningar och åtgärder. SGU:s arbete sker i nära samverkan med berörda länsstyrelser och Naturvårdsverket. Under året har verksamheten kommit igång mer och mer och vi börjar nu få till formerna för hur den nya rollen ska hanteras.

SGU har för närvarande åtagit sig huvudmannaskapet för 10 bidragsfinansierade objekt som över landet är för-

delade enligt följande; Norrbottens län (1 st), Dalarnas län (2 st), Västmanlands län (1 st), Kronobergs län (2 st), Hallands län (2 st), Västernorrlands län (2 st) Diskussioner pågår med länsstyrelser och kommuner om ytterligare objekt. När det gäller statligt förorenade områden har SGU utfört saneringsåtgärder vid den f.d. FFV-tvätt i Hässelby.

Caroline Strömbäck

Inventering av FoU-behov och nya satsningar

I budgetpropositionen 20 september 2011 kom det en för SGI god nyhet, nämligen att SGI nu får finansiering för att arbeta med sitt sedan 2010 nya ansvar för forskning, teknikutveckling och kunskapsuppbyggnad inom förorenade områden. Detta ger oss en möjlighet att satsa på detta i högre utsträckning från och med 2012, vilket vi givetvis är mycket glada för.

Inom SGI:s ansvar ingår bl.a. att inventera vilka kunskapsluckor och effektivitetshinder som finns (Se SGI VARIA 620 för resultat från 2010 års inventering), att förmedla dessa till forskningsutförare och forskningsfinansiärer samt att styra den egna forskningen för att åtgärda de viktigaste kunskapsluckorna. En ny inventering har gjorts under november 2011 och resultaten från den beräknas att publiceras i början av 2012. I och med att vi fått finansieringen kan vi från 2012 också arbeta intensivare med kontakterna med forskningsfinansiärer och forskningsutförare för att förmedla vilka områden som branschen upplever behöver utvecklas.

Från vår inventering, och våra egna erfarenheter, ser vi att behovet till stor del rör tillämpad forskning och teknikutveckling – i hög grad kopplat till alternativa åtgärdestekniker, d.v.s. alternativ till schakt och deponi. För att möta detta har SGI under hösten arbetat med en förstudie där vi bland annat diskuterar möjligheter och potentiella former för ett framtida utvecklingsprogram inom efterbehandlingsområdet.

Även inom riskbedömning och riskvärdering påtalas forsknings- och utvecklingsbehov. En kunskapslucka som identifierats handlar om hur biotillgänglig en förorening är i jorden och hur man kan mäta detta och använda resultaten i en riskbedömning. För att belysa detta har SGI under hösten 2011 startat ett 3-årigt forskningsprojekt inom det europeiska forskningsprogrammet SNOWMAN. Projektet genomförs i samarbete med forskare i Frankrike, Belgien samt Sverige (Luleå Tekniska Högskola, IVL och Stockholms universitet). Syftet med projektet är att ta fram metoder och angreppssätt som kan användas i platsspecifika riskbedömningar av jord som är förorenad av metaller och organiska ämnen (PAH). Föroreningars tillgänglighet för växter och djur kan variera starkt mellan olika jordtyper, vilket i sin tur skulle kunna påverka prioriteringen av vilka områden som är viktigast att sanera och dessutom i vilken utsträckning. Projektledare är Dan Berggren-Kleja på SGI och FORMAS finansierar den svenska delen av projektet.

Något som ofta är en styrande faktor i riskbedömningen och för åtgärder av förorenade områden är spridningen till grundvatten och ytvatten. För att förstå spridningen behöver man också förstå hur olika ämnen beter sig i marken och hur man kan mäta förekomsten. En förore-

ning som är aktuell både i Sverige och inom övriga EU är kvicksilver. Åtgärder av kvicksilverförorenade områden är, och kommer att fortsätta att vara, mycket kostsamma framöver. Inom SNOWMAN stödjer Naturvårdsverket ett projekt som handlar om förbättrad förståelse för kvicksilvers uppträdande i mark, och utöver SGI deltar forskare från Frankrike, Belgien och Storbritannien. Yvonne Ohlsson är SGI:s projektledare och ansvarar för den del projektet som handlar om riskbedömning.

Under 2011 har vi arbetat mycket med utbildning genom till exempel kurser i riskbedömning m.m. för kommuner via er på länsstyrelserna. Det kommer vi att fortsätta med och även komplettera vårt kursutbud med en kurs i hur man kan arbeta med riskvärderingar. I kursen använder vi ett enkelt beslutstödsverktyg som är gratis och ska kunna vara till hjälp även i mindre projekt. Håll utkik efter kursen nästa år!

Yvonne Ohlsson

SGIs korttidsstöd till länsstyrelser och kommuner

Sedan flera år tillbaka erbjuder SGI så kallat korttidsstöd till länsstyrelser och kommuner när det gäller frågor kring förorenad mark och efterbehandling. Ett liknande korttidsstöd finns också för deponi- och avfallsfrågor.

Tanken med korttidsstödet inom ebh-området är att SGI ska fungera som expert- och beställarstöd till länsstyrelser och kommuner i deras arbete med bidrags- och tillsynsärenden. Korttidsstödet bekostas av Naturvårdsverket och omfattar maximalt 8 timmar per ärende.

SGI:s kontaktperson är Maria Carling, som också samordnar frågorna inom SGI. Sammanlagt är runt femton av SGI:s medarbetare på olika sätt engagerade i arbetet med korttidsstödet. Genom att involvera många SGI:are kan vi utnyttja hela SGI:s kompetens, och frågan kan bollas till den hos oss som är expert på ämnet.

Korttidsstödet är uppskattat och utnyttjas av flertalet länsstyrelser och många kommuner. Under 2011 (fram till och med oktober) har 18 länsstyrelser och 29 kommuner eller kommunförbund vänt sig till oss för korttidsstöd.

I de flesta fall är det frågor som vi ganska enkelt kan besvara, antingen på telefon eller via mail. I andra fall krävs det att vi läser in oss på det underlagsmaterial vi får

och att vi ger ett mer uttömmande skriftligt svar. Ofta är vår uppgift att vara ett bollplank eller diskussionspartner, man vill helt enkelt veta om man "tänkt rätt". (Inte helt lätt inom ebh-området där det inte alltid finns en sanning!) Hittills i år har vi hjälpt till i ett hundratal olika ärenden, de flesta inom tillsyn.

Frågorna rör alltifrån granskning av provtagningsplaner, riskbedömningar och platsspecifika riktvärden, åtgärds mål och åtgärdsförslag till miljöjuridiska frågor kring ansvar och skälighet. Några exempel på frågor som vi har fått:

- Vilket statistiskt mått är rimligt att använda vid jämförelse med platsspecifika riktvärden?
- Hur ska man se på de föreslagna åtgärderna för att minska risken för exponering?
- Finns risk för föroreningsspridning vid borring av bergvärme?
- Ska fastighetsägare/exploatör betraktas som verksamhetsutövare enligt 10:2 MB?

SGI redovisar regelbundet arbetet med korttidsstödet till Naturvårdsverket och kan då peka på områden där vi ser att det finns ett generellt behov av tillsynsvägledning.

Maria Carling

Inventering

EBH-stödet har testats av kommuner

Under 2011 har ett pilotprojekt genomförts för att testa EBH-stödet i några kommuner i Västra Götalands län. Syftet med pilotprojektet var att klargöra ett antal kvarvarande frågor innan landets kommuner kan erbjudas tillgång till EBH-stödet. Inom projektet besvarades några av frågorna och några ytterligare frågor behöver utredas vidare.

Mellan april och oktober 2011 genomfördes ett pilotprojekt för att testa EBH-stödet i ett antal kommuner i Västra Götalands län. Pilotprojektet genomfördes för samtliga länsstyrelser på uppdrag av MIT-gruppen (Miljövårdens IT-grupp). Finansiärer var Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt Naturvårdsverket.

Under våren 2011 valdes elva kommuner ut i Västra Götaland för att delta i projektet. För att få en så god representation för landet som möjligt valdes kommuner av olika karaktär, såsom storstadskommuner, glesbygdskommuner samt kommuner som arbetar mycket respektive lite med EBH-frågor. Dessutom var tre samverkanskommuner där miljökontoren är sammanslagna med i projektet. För att starta igång projektet gjordes platsbesök med en halvdags introduktion av EBH-stödet. Vid platsbesöken lämnades

material över såsom användarmanual och beskrivning på vad kommunerna skulle göra i EBH-stödet under testperioden.

Syftet med pilotprojektet var bland annat att kommunerna skulle få möjlighet att testa EBH-stödet och lämna synpunkter på ett eventuellt införande. Utöver det behövde också en datateknisk lösning för att öppna upp EBH-stödet utanför länsstyrelsernas brandväggar testas. Dessutom fanns det behov av att utreda några kärnfrågor såsom Vilka kostnader skulle det innebära? Vem ansvarar för vilka uppgifter i EBH-stödet?

I slutet av testperioden lämnade varje testkommun in en enkät där de bland annat svarade på frågor om vad de tyckte om EBH-stödets användarvänlighet, vilket behov och nytta kommunerna såg med databasen, kunde kommunerna tänka sig att betala en mindre summa per år för att ha tillgång till EBH-stödet.

Resultaten visade att miljöförvaltningarna såg en nytta med EBH-stödet för till exempel planarbetet och i arbetet med tillsyn över föroreningsskador. Dessutom kan tio av elva kommuner tänka sig att betala en mindre summa per år för att ha tillgång till EBH-stödet. Ett starkt och återkommande önskemål från kommunerna var att det bör finnas en koppling mellan EBH-stödet och miljöförvaltningarnas egna system, såsom Miljöreda och

ECOS. Detta kan ordnas genom att utveckla ett generellt gränssnitt i EBH-stödet som möjliggör leverans av data och att läsa data till och från EBH-stödet.

När det gäller den datatekniska lösningen som tillämpades under pilotprojektet så visade resultaten att den inte var tillräckligt bra för att användas i framtiden för landets alla kommuner. Delvis berodde det på att den behörighets- och användarhantering som valdes var för tidskrävande för Länsstyrelsens IT-enhet.

En av de viktiga frågorna som lyftes under pilotprojektet handlar om informationssäkerhet. Detta begrepp innebär att informationen i ett datasystem ska ha rätt skyddsnivå, det vill säga att om det lagras information i exempelvis en databas så ska informationen värderas/klassificeras med avseende på vilket skyddsbehov uppgifterna kräver. Det är av stor vikt att detta undersöks vidare då uppgifterna i EBH-stödet kan vara av känslig karaktär.

En systemsäkerhetsanalys behöver göras och den bör klargöra vilka eventuella åtgärder som fordras för att kraven om informationssäkerhet ska uppfyllas.

Under projektet har även frågor kring ansvar, roller, hantering och användande av information i EBH-stödet lyfts. Ett exempel på en fråga som behöver utredas är: Vem ansvarar för vilken information i EBH-stödet? Både kommuner och länsstyrelser kommer att kunna lägga in information på samma objekt och hur ska exempelvis länsstyrelsen hantera en förfrågan om utlämnade av informationen som en kommun lagt in på ett objekt? Att detta klargörs är angeläget för att både befintliga och framtida användare ska känna en trygghet över att arbetsutövandet sker korrekt och för att hanteringen ska ske likartat över läns- och kommungränser.

När det gäller behörighets- och användarhanteringen har Länsstyrelsens IT-enhet påbörjat ett arbete med att hitta en teknisk lösning som även ska vara tillämpbar för andra system än EBH-stödet. Det finns behov av en tjänst inom Länsstyrelsens IT-enhet för att externa användare ska kunna få tillgång till även andra datasystem inom länsstyrelsen och därmed försöker IT-enheten hitta en lösning som är generellt tillämpbar och hållbar. Det finns ännu ingen tidsplan eller möjlighet att uppskatta eventuella kostnader för detta.

En arbetsgrupp med berörda från EBH-stödets Användarråd, Naturvårdsverket, representant från EBH-stödets Beslutandegrupp, MIT-samordnaren, EBH-stödets tekniska förvaltningsledare och länsstyrelsens informationssäkerhetsansvarige har bildats. Även representanter från kommuner kommer att involveras framöver. Denna grupp ska arbeta vidare med frågorna som kvarstår.

En utvärdering av projektet finns bland annat tillgänglig på länsstyrelsernas EBH-portal och att tillgå via EBH-stödets Användarråd. Kontakta ebh-support@lansstyrelsen.se.

Therese Ahlin

Länk till Utvärdering av pilotprojekt.

MIFO-inventering av plantskolor och handelsträdgårdar i Värmland

Enligt Naturvårdsverkets branschlista delas plantskolor in i två olika branscher; Plantskolor och Plantskolor-övriga. Uppdelningen baseras på mängden använda bekämpningsmedel, uppgifter som det under inventeringen visade sig vara svårt att få fram. För branschindelning användes därför till stor del information om hur bekämpningsmedel generellt användes i Sverige under 1900-talet.

Innan 1940-talet användes bekämpningsmedel i mycket liten omfattning. På 1940-talet introducerades DDT samt ett antal andra preparat och användningen ökade snabbt under 1940-, 50- och 60-talen. Enligt muntliga uppgifter använde man mer eller mindre bekämpningsmedel på allt, i växthus, på friland och i bänkgårdar. Under 1960-talet började man dock inse de negativa sidorna av bekämpningsmedlen och under 1970-talet förbjöds många preparat. Man blev mer och mer medveten om riskerna och flera nya regler gällande bl.a. utbildning infördes efterhand. Mot bakgrund av ovanstående bedömdes verksamheter som varit aktiva under delar av eller hela perioden 1940- till 60-talet tillhöra BKL 2 och övriga plantskolor BKL 4.

Branscherna Plantskolor och Plantskolor-övriga innefattar både skogsplantskolor och handelsträdgårdar, vilka kan finnas i många olika storlekar. Redan under 1700- och 1800-talen hade herrgårdarna stora trädgårdar där man odlade både frukt, köksväxter och blommor. Dessa odlade främst för eget hushåll men övergick så småningom även till försäljning. Även in på 1900-talet hade många herrgårdar en trädgård som fungerade som en handelsträdgård.

Nedlagd handelsträdgård (Foto: Lina Jörnhagen)

Många mindre handelsträdgårdar startade i början av 1900-talet. Mellan 1910 och 1930 fördubblades t.ex. antalet yrkesutövare inom trädgårdsnäringen. Antalet verksamheter fortsatte att öka under 1940-talet men de flesta lades ner på 1950- och 60-talen då importen ökade och den inhemska produktionen av växter och grönsaker var inte tillräckligt konkurrenskraftig.

Skogsplantskolor är verksamheter där skogsplanter av t.ex. gran, tall eller björk drivs upp för utplantering i skogsmark. Antalet skogsplantskolor ökade kraftigt under 1940- och 1950-talet. Mindre och lokala plantskolor

fanns en bit in på 1960-talet men därefter gick utvecklingen mot få och stora centralplantskolor.

I skogsplantskolor är bl.a. snytbaggen ett stort problem. När DDT blev tillgängligt började man doppa plantorna i en lösning med DDT innan plantering. DDT förbjöds i Sverige 1970 men skogsbruket fick dispens till 1975. DDT är svårnedbrytbart och binds hårt i marken. Preparat som man senare använt mot snytbaggen har t.ex. innehållit pyretroider (permitrin, cypermetrin m.fl.).

I handelsträdgårdar fanns olika metoder för bekämpning av ogräs, svamp och skadedjur. Man använde sig bl.a. av enkla metoder som att lägga fimpar i blöt och sedan vattna med det. Rökning med nikotin, svavel och andra gaser användes i växthus. DDT kunde sprayas på växterna men muntliga uppgifter anger också att de blåste ut DDT som pulver med en stor fläkt över frilandsodlingarna. Andra bekämpningsmedel som användes och som man hittat vid äldre verksamheten inom branschen är bl.a. triaziner (t.ex. atrazin och simazin), diklobenil som bildar nedbrytningsprodukten BAM, hexaklorbensen, pentakloranilin och metaller. Av dessa hittas triaziner och BAM främst i grund- och ytvatten medan andra binds hårdare i marken.

Länsstyrelsen Värmland genomför under hösten 2011 en översiktlig undersökning på 10 handelsträdgårdar av olika karaktär. Rapporten beräknas vara klar i början av nästa år.

Lina Jörnhagen

NSI – på gång!

Under hösten har Inventeringssamordning (NSI) arbetat med bland annat Frågor & Svar, uppdatering av Mifo-blanketterna (återfinns på EBH-stödet och Naturvårdsverkets hemsida) och inventeringsfiken i kvalitetsmanualen. I samarbete med användarrådet har en omvärdering gjorts gällande branschen drivmedelshantering. Läs den nya bedömningen och motiveringen till ändringen på EBH-portalens under Frågor & Svar. På samma plats hittar du också information om frågor som rör t.ex. identifiering och planskolor. Inom kort kommer även en rekommendation om branschen betning av säd.

För att det ska vara lättare att se vad NSI arbetar med har vi på EBH-portalens lagt ut en lista med arbetsuppgifter. Här kan du se vilka frågor som vi arbetar med samt när de planeras vara klara. Vidare kommer vi framöver att lägga ut våra mötestider i kalendern på EBH-portalens. På så vis kan det vara lättare att följa vårt arbete och anpassa frågor som man vill ha snabbt svar på. Avslutningsvis vill vi passa på att framföra att vi planerar en eventuell inventerarträff under 2012. Finns det ett intresse för en sådan träff och vad för frågeställningar ska i så fall tas upp? Hör gärna av er med funderingar och önskemål!

Anna Malmros

Länk till frågor & Svar

Länk till NSI:s lista med arbetsuppgifter

Om du har frågor kring inventering så tveka inte att skicka dem till NSI på mailadress: mifo@lansstyrelsen.se

SPIMFAB inför avvecklingen 2014/2015

SPIMFAB:s (SPI Miljösaneringsfond) uppdrag är att på oljebolagens bekostnad lokalisera fastigheter varifrån försäljning av motorbensin till vägtrafikfordon upphört under perioden 1969-07-01 till 1994-12-31. Vidare innebär uppdraget att undersöka förekomsten av markföroreningar samt vid behov sanera fastigheter som haft bensinförsäljning och i vissa fall även omgivningen. Kring årsskiftet 2014/2015 avvecklas SPIMFAB. Alla fastigheter som uppfyller kriterierna enligt ovan förväntas då vara undersökta och vid behov åtgärdade. I denna artikel vill vi informera länsstyrelserna om registrerade SPIMFAB-objekt som ännu ej undersökts pga. avsaknad av avtal, efteranmälningar, bristfälliga objekt och SPIMFAB:s nya informationsbroschyr.

En förutsättning för att SPIMFAB ska kunna undersöka/åtgärda är att fastighetsägaren tecknar avtal med SPIMFAB. Under hösten 2011 har SPIMFAB skickat ut information samt en tredje och sista påminnelse till fastighetsägarna till alla registrerade SPIMFAB-objekt över landet. Grunden är att nuvarande eller tidigare fastighetsägare inte velat teckna avtal med oss alternativt inte svarat på våra utskick. I detta utskick önskar vi fastighetsägarnas svar senast januari 2012. För de som visar intresse kommer vi att undersöka fastigheterna hösten 2013 (i omgång 17, som blir SPIMFAB:s sista omgång) och vid behov åtgärda under våren 2014.

SPIMFAB-sanering på en f.d. Gulf-station (Foto: Magdalena Gleisner)

Vi hoppas att många av dessa ca 270 fastighetsägare nu ändrar uppfattning och vill få sin fastighet kostnadsfritt undersökt/åtgärdad. Alternativt att de meddelar oss varför deras fastighet inte ska bli undersökt/åtgärdad (t.ex. att SPIMFAB:s kriterier enligt översta stycket ej stämmer, eller att den redan är undersökt/åtgärdad av annan). Redan i skrivande stund (18 november 2011) ser vi att

responsen är relativt god då vi fått in ett antal positiva svar från fastighetsägare. Dock skulle vi bli tacksamma om miljömyndigheterna har möjlighet att hjälpa oss framåt februari 2012 med att ”påminna” dem som fortfarande inte svarat oss. Aktuell information om vilka objekt det gäller fås lättast av undertecknad.

Ordinarie anmälningstid av bensinstationer som uppfyller kriterierna enligt översta stycket var till och med 31 december 1999. Anmälningarna gjordes av oljebolagen, miljökontoren i kommunerna samt i vissa fall av privatpersoner/fastighetsägarna själva. Då det i efterhand visat sig att en del bensinstationer inte har blivit anmälda till oss har SPIMFAB:s styrelse beslutat att det går att lämna in efteranmälningar. Sista dag för efteranmälningar är 31 oktober 2012.

Efteranmälningarna skall göras på SPIMFAB:s 5-sidiga blankett (fås av undertecknad) och godkännas av SPIMFAB:s styrelse på deras ordinarie styrelsesammanträde (sammanträder 4 ggr/år) innan SPIMFAB kan påbörja utredningar på fastigheterna. I fall att miljömyndigheterna vet om något nedlagt bensinförsäljningsställe som ej är anmält till oss, men som platsar i vårt åtgärdsprogram, är ni välkomna att lämna in efteranmälningar till oss.

För att definieras som SPIMFAB-objekt måste följande kriterier vara uppfyllda: detaljistförsäljning av motorbensin till vägtrafikfordon skall ha bedrivits, verksamheten skall ha upphört inom tidsintervallet 1/7-1969 – 31/12-1994 samt att försäljningsstället skall ha varit tillgängligt för allmänheten. På blanketten måste nedläggningsår och korrekt fastighetsbeteckning/adress anges, annars behandlar styrelsen inte ärendet. Helst bör även uppgift om vilket varumärke på bensinen som såldes vid tidpunkten för nedläggningen anges på blanketten. Med bensinförsäljningsställe avses vanlig bensinstation eller t.ex. kiosk/lanthandel etc som haft bensinförsäljning till allmänheten. Däremot räknas inte båtmarinor, dieseldepåer, anläggningar för egen förbrukning, nyckelverk osv. som SPIMFAB-objekt.

Bristfälliga objekt är sådana anmälningar som inkommit till SPIMFAB under ordinarie anmälningstid, men som vi ännu inte kunnat registrera i databasen pga. bristfällig information. Det som saknas är uppgift om nedläggningsår, fastighetsbeteckning och/eller korrekt gatuadress. I cirka hälften av landets kommuner finns någon eller några bristfälliga anmälningar som vi inte kan hitta mer information om.

Vi har själva kunnat göra en del kompletteringar på vissa objekt med hjälp av ”telefonkatalogernas gula sidorna – rubriken Bensinstationer” från 1969, 1975, 1985, 1995, 2000, som vi har tillgång till. Vi har även hittat en del kompletterande information i 1969-års ”hålkorts-/stationslistor” för några av de gamla bolagen (Gulf, Texaco, Esso, BP, Mobil, Nynäs, Shell, Koppartrans). Information kan också fås från t.ex. tillståndshandlingar/ritningar ur kommunens arkiv, äldre kartor, hembygdsföreningar, flygbilder, äldre

personer med god lokal kännedom på orten, taxi- och busschaufförer som varit med länge i branschen på orten, gamla telefonkataloger, google (bloggar, hemsidor med gamla fotografier).

Oljebolagen har kunnat hjälpa oss med vissa objekt som vi sedan kunnat registrera. Därtill har vi kontaktat miljöinspektörerna i de flesta av de aktuella kommunerna. Många har varit oss behjälpliga och vi har tack vare deras hjälp kunnat registrera flera av dessa objekt för att sedan kunna gå vidare med undersökning/åtgärd. Dock finns fortfarande en hel del bristfälliga anmälningar kvar som vi önskar kunna registrera i databasen innan utgången av 2012. Vi tar tacksamt emot miljömyndigheternas fortsatta hjälp med detta kompletteringsarbete. Information om vilka objekt det gäller i respektive län/kommun fås av undertecknad.

September 2011 publicerade SPIMFAB sin nya informationsbroschyr. Denna sänder vi ut till alla fastighetsägare vars fastigheter vi planerar att undersöka framöver. Om länsstyrelserna önskar få några tryckta exemplar av broschyren, vänligen kontakta undertecknad.

Magdalena Gleisner

[Länk till informationsbroschyr](#)

Inventering och undersökning av småbåtshamnar i Västra Götaland

2007 gjordes en generell riskklassning alla varv, hamnar och småbåtshamnar i Västra Götaland. Merparten fick riskklass 2 enligt MIFO. Klassningen motiveras till stor del av resultat som visar på att även mindre småbåtshamnar har höga halter av organiska tennföreningar i sedimenten. En färsk studie utförd av Länsstyrelsen i Västra Götaland visar att halterna av organiska tennföreningar i många av småbåtshamnarnas ytsediment fortfarande är lika höga eller till och med högre än i de äldre underliggande sedimenten. Detta är alarmerande eftersom TBT-baserade (tributyltenn) bottenfärger för fritidsbåtar förbjöds för mer än tjugo år sedan.

Idyllisk vy över Sannäs fjorden, provtagning påvisade en TBT-halt på 270 µg/kg! (Foto: Henrik Bengtsson)

Beslutet om att göra en inventering och generell riskklassning av alla hamnar och varv grundades på

resultat från bland annat rapporten om samband mellan halten tennföreningar i vävnaden hos nätsnäckan *Nassarius nitidus* och halten tennföreningar i sedimentet som visat att även mindre småbåtshamnar har höga halter TBT.

Verksamheter och platser med lång historik misstänktes även ha andra föroreningar som exempelvis koppar, zink, bly, kvicksilver och PCB. Inventeringen som genomfördes 2007 inkluderade både nedlagda och pågående hamnar, varv, småbåtshamnar och uppställningsplatser med över 50 båtar, båtbyggerier samt båtverkstäder. Småbåtshamnarna omfattade hamnar med närliggande vinteruppläggning och/eller lyft i anslutning till hamnen. Även hamnar med mycket lång historia samt hamnar med verksamheter som tankstation togs med. I 28 av länets 49 kommuner finns hamnar och verksamheter med fler än 50 båtar.

Inventeringen av hamnar och varv inleddes med att platserna identifierades med hjälp av bland annat flygbilder. Därefter gjordes platsbesök på merparten av platserna. Intervjuer genomfördes med hamnvärddar och andra som kände till verksamheterna väl och inventeringen mynnade slutligen ut i att ca 250 hamnar riskklassades.

Den organiska tennföreningen TBT togs ursprungligen fram för att bekämpa den tropiska magsjukdomen bilharzia. Under 1960-talet började TBT även användas som båtbottnfärg, eftersom det är effektivt mot påväxt av bland annat alger och havstulpaner.

TBT-baserade färger blev mycket flitigt använda och under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet kunde man konstatera att TBT hade en mycket negativ inverkan på den marina miljön, med speciellt kraftig inverkan på snäckor och musslor.

Organiska tennföreningar orsakade hormonrubbingar som medförde imposex, sterilitet och stor dödlighet i larvstadiet. TBT påträffas också inom hela det marina ekosystemet med olika effekter, från nämnda sådana till olika typer av hjärnskador (till exempel minskat flyktbeteende). Det har visats att TBT redan vid extremt låga koncentrationer (1 miljarddel gram per liter havsvatten) har negativ påverkan. Man känner idag inte till något annat miljögift som i så låga koncentrationer orsakar påverkan i organismer.

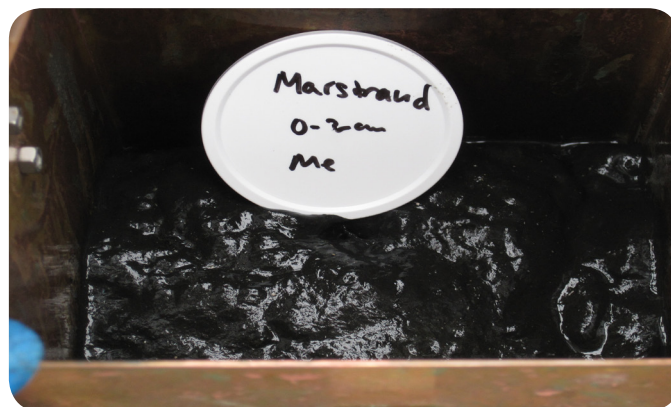
Tidigare studier i Sverige och omvärlden har påvisat höga till mycket höga halter i småbåtshamnar och hamnar. Generellt finns det inga recenta marina utsjösediment i svenska havsområden som inte innehåller TBT och dess nedbrytningsprodukter. Nedbrytningen av organiska tennföreningar är väldigt långsam och problemställningarna det medför kommer att vara aktuella i många år framåt.

En stor studie av organiska tennföreningar, med fokus på TBT, i sediment har genomförts i Västra Götaland under 2010 och 2011. Studien har genomförts i regi av Länsstyrelsen i Västra Götalands län i samarbete

med Vattenmyndigheten för Västerhavet och Göteborgs kommun. Provtagningar har gjorts på 41 lokaler, inkluderande fritidsbåtshamnar, naturhamnar och insjösediment (Vänern, Göta Älv och Mjörn). Jämförelser har även gjorts mellan nytt (0-2 cm) och äldre sediment (8-10 cm).

I 14 av 41 lokaler uppvisar ytproven TBT-halter som överstiger 100 µg/kg TS. Det är färre än vad man förväntade sig inför studien och den geografiska fördelningen visar att det är främst mindre småbåtshamnar samt sötvattenslokaler som visar de lägre nivåerna. Av de marina lokalerna uppvisar 12 av 27 lokaler TBT-halter i ytproven som överstiger 100 µg/kg TS.

Liknande undersökningar med samma metodik har genomförts av Värmlands, Hallands och Skånes länsstyrelser och har visat på kraftig förhöjda TBT-halter. En mer korrekt situationsbeskrivning skulle vara att se på den totala halten organiska butylföreningar, då även nedbrytningsprodukterna av TBT har en kraftigt negativ effekt på miljön. Då påvisar sammanlagt 24 av 41 lokaler halter över 100 µg/kg TS och i den marina miljön är motsvarande siffra 19 av 27 lokaler.

Ytan av ett prov utanför Marstrand (Foto: Henrik Bengtsson)

De flesta lokalerna med kraftigt förhöjda värden visar också högre halter i ytan jämfört med det djupare provet. Detta är oroväckande med tanke på att båtbottnfärger med TBT har varit förbjudna för fritidsbåtar sedan 1989.

Genom att titta på förhållandet mellan TBT och dess nedbrytningsprodukter kan man få en uppfattning om hur länge nedbrytningen pågått. Kvoten i de flesta ytsedimenten ligger runt 1 och det indikerar en relativt långt gången nedbrytning av de organiska tennföreningarna samt att inget större nytillskott av TBT sker. Detta betyder i sin tur att fritidsbåtar sannolikt inte längre målas med TBT-baserade färger, vilket är glädjande.

Frågan varför ytsedimenten har högre halter TBT än de äldre, djupare sedimenten kvarstår. En källa i grunda hamnområden skulle kunna vara djupare sediment som virvlas upp vid stormar och av propellerblad och sedan återsedimenterar i skyddade lägen. Detta kan

dock inte förklara att halterna är högre i ytan än i det djupare sediment som bör härstamma från tiden då TBT-baserade färger användes aktivt och varför kvoten mellan TBT och nedbrytningsprodukterna är lägre i ytan. Förklaringen ligger sannolikt i tillförseln från land, i form av gamla avskrapade färgrester och slipdamm från båtuppställningsplatser eller avspolningsplatser.

Oavsett anledning, är det förstas oroande att halterna fortfarande är så höga i ytan, eftersom det innebär att läckande TBT fortsätter att påverka organismer i både vatten och sediment.

Idag pågår flera uppföljningsprojekt med utgång från resultaten från småbåtshamnarna. Ett projekt ser på kopplingarna mellan halter av organiska tennföreningar, imposex på nätsnäckor och ekotoxikologiska studier av samma sediment. Ett annat projekt följer upp med

mätningar i mark från båtuppställningsplatser och i slam från dagvattenbrunnar från småbåtshamnar där upptags- och uppställningsplatser är hårdgjorda. Utöver det planeras ett tillsynsprojekt med information och tips till berörda kommuner hur man kan minska spridningen av organiska tennföreningar i samband med upptagning, avspolning och underhåll av småbåtar.

När inventeringen genomfördes 2007 tilldelades merparten riskklass 2. Några hamnar och båtuppställningsplatser fick riskklass 3 beroende på deras ringa storlek eller korta verksamhetstid. Efter 2007 har några av småbåtshamnarna setts över och klassats om efter nyinkommet underlag. En översyn av de objekt som omfattats i studien som genomfördes 2010 och 2011 planeras under 2012.

Henrik Bengtsson

Tillsyn & Juridik

Nationell tillsynsträff

8-9 november hölls en nationell EBH-tillsynsträff i Stockholm. Träffen lockade ca 60 deltagare från länsstyrelserna, Naturvårdsverket, Generalläkaren, SGI och SGU. Fokus för dagarna var samverkan, dialog och erfarenhetsbyte vilket verkar ha passat de flesta deltagarna väldigt bra enligt den utvärdering som gjorts av träffen.

Träffen började med en inledning från Naturvårdsverket samt ett nyhetspass med korta EBH-nyheter. Resten av den första dagen ägnades främst åt övergripande diskussioner om exempelvis miljömål, prioriteringsfrågor och tillsynsvägledning. Vid redovisningen kom det fram många intressanta vinklingar och synsätt på frågorna. Dessa är bra att ha som en utgångspunkt när man börja närma sig frågorna mer konkret.

Den andra dagen inleddes med en exempelsamling på hur resurs- och tidskrävande arbetet med EBH-tillsyn ofta kan vara. Resten av dagen gick åt till en workshop som gick ut på att mindre grupper mer tillämpat diskuterade olika frågor som tillsynsavgifter, hantering av objekt med begränsat ansvar och tillvägagångssätt för tillsyn över pågående verksamheter. I gruppernas uppdrag låg även att redovisa förslag till lösningar samt hur man borde jobba vidare med frågan. Flera av grupperna hann med att systematisera frågorna och bena ut strategier för hur man kan angripa frågorna samt jobba vidare med dem. Många av förslagen förutsatte en viss sammanhållande insats av tillsynsamordnaren, vilket är naturligt, men för att faktiskt kunna jobba fram gemensamma riktlinjer mm så behöver vi hjälpas åt. Bli därför inte förvånade om ni får en fråga om att vara med i någon arbets- eller samverkansgrupp under 2012.

Allt material från träffen finns upplagt i mappen Nationell tillsynsträff 2011 under Info från EBH-träffar på EBH-portalerna.

Rättsfallsprojektet

På uppdrag av Naturvårdsverket har Klas Köhler, länsstyrelsesamordnare, Henrik Svensson, Länsstyrelsen i Jönköpings län samt Henning Persson, Länsstyrelsen i Uppsala län, under hösten arbetat med att ta fram en rättsfallssamling för domar inom efterbehandlingsområdet som ska ligga på EBH-portalerna. Syftet med samlingen är att den ska underlätta för länsstyrelserna när det gäller att få fram underlag för juridiska bedömningar i tillsynsarbetet.

Rättsfallssamlingen ska innehålla domar från bland annat den tidigare Koncessionsnämnden för miljöskydd, mark- och miljödomstolarna (tidigare miljödomstolarna), Mark- och miljööverdomstolen (tidigare Miljööverdomstolen), Regeringsrätten och Högsta Domstolen. Till varje rättsfall kommer det att finnas information om avgörandedatum och ansvarskategori (fastighetsägaransvar eller verksamhetsutövaransvar). Rättsfallssamlingen kommer också att vara sökbar på ”typ av krav i beslut” (åtgärder, utredningar, tillsynsavgift med mera) och ”kärnfråga” (konkurs, förvaringsfall, solidariskt ansvar, skälighetsbedömning, värdeökning, inkrämsöverlåtelse med mera).

Rättsfallen ska vara så kompletta som möjligt på sådant sätt att man i rättsfallssamlingen bör kunna hitta alla instansers avgöranden i ett visst ärende. Ambitionen är att det även ska finnas sammanfattningar och kommentarer i anslutning till vissa av rättsfallen. Målsättningen är att rättsfallssamlingen ska vara klar att börja användas i början av år 2012.

Henrik Svensson

Sundsvall vill jobba mer strategiskt med EBH

I samband med framtagande av ett livsmiljöbokslut för Sundsvall var kommunens arbete med förorenade områden uppe till granskning. Miljömålen för förorenade områden bedömdes som mycket svåra att uppnå. Detta trots att kommunen avsatt resurser för att arbeta med förorenade områden både som huvudman i bidragsobjekt och inom tillsynen. En av orsakerna är att Sundsvall har en omfattande industrihistorik med en mängd förorenade områden men tanken väcktes också om att ett mer strategiskt angreppssätt bättre kunde bidra till att uppnå miljömålen.

En förutsättning för att lyckas med detta är en hög grad av förankring såväl internt inom kommunen som externt med berörda aktörer som verksamhetsutövare och fastighetsägare. Potentiella samhällsekonomiska vinster sågs som en bra utgångspunkt för en sådan förankring och kommunen initierade därför en samhällsekonomisk analys av arbetet med förorenade områden.

Analysen utgick från två alternativa angreppssätt. Det ena är business-as-usual som innebär att tillsynen i huvudsak är händelsestyrd och den fysiska planeringen har en låg grad av styrning avseende förorenade områden. Det andra alternativet är ett strategiskt förhållningssätt som innebär att tillsynen i huvudsak är egeninitierad och den fysiska planeringen har en hög grad av styrning där kommunens avsikter med olika områden framgår bättre.

Bild från Sundsvalls rapport (Foto: Svanthe Harström och Anna Hed)

Analysen visar på att det finns betydande vinster av att övergå till det mer strategiska angreppssättet. Utöver en renare miljö lägger analysen fram en rad andra positiva effekter. Bland dessa kan nämnas ökade och förbättrade rekreationsmöjligheter genom frigörande av strandområden, en hållbar markanvändning då gammal industrimark återanvänds istället för att ta jungfrulig mark i anspråk, ett förbättrat utnyttjande av kommunens tillsynsresurser genom en högre kunskapsnivå hos berörda aktörer samt minskade projektrisker för exploatörer.

EBH-bladet kontaktade Hans Lyman, som jobbar med EBH-tillsyn på Sundsvalls kommun, för att ta reda på

hur man har jobbat vidare utifrån analysen. Inledningsvis berördes arbetet med att öka kunskapsnivån hos berörda aktörer. Hans berättar att man har jobbat med att utveckla och systematisera informationen på kommunens webbplats. Kommunen besökte i samband med detta konsulterna i Sundsvall för att gå igenom webbplatsens system och ge vägledning om vad kommunen förväntar sig av t.ex. en undersökningsrapport. Man har även försökt förenkla EBH-terminologin i informationen, t.ex. talar man hellre om "historisk beskrivning" än MIFO-inventering.

Hans berättar vidare om att det i översynen av översiktsplan för kommunen har bildats ett antal fokusgrupper. En av dessa grupper har enbart fokus på förorenade områden vilket får ses som ett steg på vägen till den mer styrande fysiska planeringen som förs fram i analysen. Kommunen har även i egenskap av verksamhetsutövare till nedlagda soptippar avsatt drygt 120 miljoner kronor för att utreda och åtgärda dessa.

Det ser alltså ut som att bollen har satts i rullning mot det mer strategiska angreppssättet men enligt Hans återstår det mycket arbete innan man kan börja räkna in vinsterna. En viktig uppgift är att se till att kommunens berörda förvaltningar beaktar vad som kom fram i analysen. Om man riktar blickarna mot tillsynen så handlar det enligt Hans om att vinna gehör för att öka resurserna för den egeninitierade EBH-tillsynen. Men, tillägger Hans, minst lika viktigt är det att frigöra befintliga resurser genom att effektivisera det händelsestyrda arbetet.

Ett hinder för den egeninitierade tillsynen är enligt Hans att kommunen inte har tillgång till all information om de förorenade områdena. Det blir svårt att prioritera sitt arbete då man inte har uppdaterad information om objekten. Hans efterlyser därför att kommunen får tillgång till och kan jobba aktivt i den nationella databasen för förorenade områden (EBH-stödet).

Ett annat hinder för en ökad egeninitierad tillsyn är bristen på juridisk resurs inom kommunen. Hans bedömer att kommunens behov av juridisk kompetens, resurs samt vägledning kommer att öka väsentligt om kommunen börjar driva krav mot ansvariga verksamhetsutövare i större utsträckning än tidigare.

Arbetet med att uppnå ett mer strategiskt angreppssätt har bara börjat i Sundsvall men man har kommit igång och man har en bra utgångspunkt i den samhällsekonomiska analysen. En bidragande faktor till att Sundsvalls kommun har förutsättningar för att lyckas i sina ambitioner är att initiativet kommit från kommunen själv. Det är även en styrka att initiativet kommit från kommunens centrala organisation snarare än från miljökontoret. Sundsvalls exempel kan bidra till erfarenheter kring utveckling av länsstyrelsernas vägledning. Ett ökat inslag av att inspirera och motivera kommunerna till egna initiativ kan vara framgångsrikt då initiativ som kommer från den egna organisationen ofta har lättare att vinna gehör.

Hans undrar avslutningsvis hur det ser ut i andra kommuner och om det finns fler som jobbar som Sundvall vill göra. Ingen lätt fråga att svara på så vi passar den vidare till våra läsare som gärna får tipsa oss om sådana kommuner. Även om EBH-bladet blev Hans svaret skyldigt denna gång så belyser frågan de kommunala handläggarnas behov av att kunna träffa varandra och diskutera EBH-tillsyn på samma sätt som länsstyrelserna gör på t.ex. tillsynsträffar.

Hans berättar om att det hålls EBH-träffar i länet, men att problembilden ser så olika ut för olika kommuner. Det är inte samma frågor som är aktuella i en expansiv kommun som Sundsvall som i en mindre kommun utan exploateringstryck. Ett kommunalt forum eller nätverk för utbyte av erfarenheter skulle därför kunna bidra till en förbättrad kommunal EBH-tillsyn. Hans har inte något uppslag på hur ett sådant forum skulle se ut eller organiseras men menar att det är viktigt att ett sådant forum, dels inte blir för stort och dels utgörs av kommuner med liknande struktur och problembild. På samma sätt som Sundsvall har för lite gemensamt med en mindre kommun i länet har vi sannolikt för lite gemensamt med storstäder som Stockholm avslutar Hans.

Klas Köhler

[Länk till Sundsvalls samhällsekonomiska analys](#)
[Länk till Sundsvalls webbinformation om EBH](#)

Länsstyrelsen på mäklarmässan

Representanter från mälarlänerna och Gotland deltog i årets mäklarmässa den 25 november i Stockholm. Deltagandet är en del i en pågående informationskampanj som syftar till att öka kunskapen om förorenade områden och ansvar vid fastighetsöverlåtelse.

Länet har tagit fram en broschyr som riktar sig till den som förmedlar, köper eller säljer en fastighet som misstänks vara eller är förorenad. Länsstyrelserna har tidigare arrangerat informationsträffar i Stockholm, Örebro och Visby.

Generellt sett var dagen lyckad. Intresset var störst hos mäklare som hanterar industrifastigheter och därför ofta kommer i kontakt med problematiken. Förorenade områden orsakas dock inte enbart av industriell verksamhet utan kan t.ex. uppkomma genom läckage från villaoljecisterner eller nedskräpning. Många mäklarstudenter och även några kursansvariga för mäklarutbildningar visade intresse.

Den som säljer en fastighet har upplysningsplikt dvs. en plikt att upplysa om fel och brister som belastar fastigheten. Detta motsvaras av köparens undersökningsplikt. Mäklaren är enligt god fastighetsmäklarsed skyldig att agera opartiskt och se till att både säljaren och köparen fullgör sina förpliktelser gentemot varandra. Fredrik Bäck, jurist på SGU, var med på mässan för att svara på juridiska frågor

kopplat till jordabalken, den lagstiftning som reglerar fastighetsöverlåtelse.

Henning Persson

[Länk till broschyren Förorenad mark](#)

Samverkansgrupp för EBH-juridiska frågor

Som ett resultat av diskussionerna på juristräffen den 20 maj 2011 och EBH-mötet på Naturvårdsverket den 8 juni 2011 har en grupp bildats för att förbättra och utveckla samarbetet mellan länsstyrelserna och Naturvårdsverket när det gäller ansvarsutredningar och EBH-juridiska frågor.

Gruppen utgörs inledningsvis av juristerna Christine Andersson från Skåne, Henrik Svensson från Jönköping, Caroline Wall från Västmanland och Ulrika Prytz från Västernorrland. Med i gruppen är även tillsynssamordnaren Klas Köhler och Sofie Hermansson, miljöjurist på SGI. Samverkansgruppens bildande har under november förankrats med ordföranden för länsrådsgrupp 6.

Samverkansgruppens arbete så här långt har mest gällt att hitta formerna för dess arbete och kommunikation, både för att ge och få information. Vi har en lång lista på frågor som vi ser ett behov av att arbeta med och den inkluderar till exempel fastighetsägaransvaret enligt 10 kap. 3 § MB, värdeökning enligt 10 kap. 5 § MB, solidariskt ansvar enligt 10 kap. 6 § MB samt utbildnings- och kompetensöverföringsfrågor.

Den som vill veta mer kan läsa anteckningarna från mötet med Naturvårdsverket den 14 oktober 2011 och minnesanteckningarna från juristräffen den 8 november 2011. Dessa dokument finns upplagda i mappen Nationell juristräff 2011 under Info från EBH-träffar på EBH-portalen.

Kontakta annars gärna någon av oss i samverkansgruppen om du vill ha mer information eller har synpunkter på vilka frågor gruppen bör fokusera på.

Sofie Hermansson

Tillsynsprojekt med fokus på masshantering

Ren jord är dyrare än förorenad jord. Samtidigt är det enligt miljöbalken tydligt att verksamhetsutövarna ansvarar för en långsiktigt hållbar hantering av schaktmassor. Enligt försiktighetsprincipen bör inte miljöstörande ämnen spridas i landskapet, utan förhållandena på den aktuella platsen måste vara avgörande för vilka utfyllnadsmassor som kan användas vid diverse anläggningsändamål.

Detta har varit utgångspunkten när Länsstyrelsen i Skåne, tillsammans med sex skånska kommuner, under hösten inlett ett två månader långt tillsynsprojekt. Projektet innebär att masshanteringskedjan, från det

att massor grävs upp till det att de används i t ex anläggningsändamål, specialgranskas.

Efter flera allvarliga exempel, som t ex den i Skåne mycket medialt uppmärksammade bullervallen i Hyllinge där förorenad jord innehållande bland annat natriumsulfat lagts ut och gett upphov till kraftiga störningar i omgivningen, har det blivit än angelägnare för tillsynsmyndigheterna att granska masshanteringen i Skåne. Då länet i stora delar är exploateringsexpansivt finns det pengar att tjäna vid en osund masshantering, vilket visat sig inte minst i exemplet i Hyllinge. En försvårande omständighet vid tillsynsmyndigheternas kontroll är också att flera verksamhetsutövare hanterar samma massor och att ansvaret dem emellan inte alltid är klart.

Länsstyrelsen, tillsammans med de sex kommunerna kommer under projektets gång att granska hanteringen av massor genom att kontrollera allt från provtagningar, egenkontroll, flöden, behandlingar etc från A – Ö, kontrollera allt från provtagningar, egenkontroll, flöden, behandlingar etc från A – Ö, där slutanvändningen ska utgå från de principer som finns i Naturvårdsverkets handbok 2010:1 ”Återvinning av avfall i anläggningsarbeten”.

Bullervall i Hyllinge med bland annat höga halter natriumsulfat. (Foto: Lotta Wallin)

En slutrapport av projektet förväntas vara klar i januari 2012. Länsstyrelsen har också, i syfte att skapa bättre kontroll tidigt i processerna, börjat ställa krav på redovisning av massornas ursprung och föroreningsinnehåll redan vid verksamhets-utöva-rens anmälan enligt 12 kap 6 § miljöbalken. Ett av projektets syften är också att samordna kravställandet i förhållande till kommunernas hantering av massor vid anmälan enligt 9 kap miljöbalken.

Om du vill veta mer om projektet går det bra att vända sig till Länsstyrelsen i Skåne.

Margareta Svenning och Viktor Forsell

Hjortsberga - vad hände sedan?

Det f.d. sågverket i Hjortsberga drevs av Södra från 1940 fram till nedläggningen 1981. Undersökningar har visat att marken är förorenad av dioxin och att grundvattnet är förorenat med klorfenoler. Länsstyrelsen Kronoberg förelade 2008 Södra att bekosta 90 % av en sanering, som innebar bortgrävning av förorenad jord, täckning av en barkdeponi samt in-situ sanering av grundvatten.

Ärendet gick först till Miljödomstolen som helt gick på Länsstyrelsens linje och sedan vidare till Miljööverdomstolen (MÖD), som sommaren 2011 meddelade att Södra skulle bekosta 40 % av den åtgärd som Länsstyrelsen förelagt. Ett avdrag på 60 % gjordes för den tid som har gått sedan föroreningen uppstod.

Sju år efter det första mötet med Södra fanns det äntligen en dom som reglerade vad som skulle göras och hur mycket Södra skulle stå för. För att saneringen skulle kunna genomföras behövdes statsbidrag och en huvudman för den del som saknade ansvar. Södra kunde inte fortsätta att driva projektet, eftersom det enligt bidragsförordningen bara är en kommun eller annan myndighet som kan vara huvudman. SGU och Alvesta kommun tillfrågades men ansåg sig inte att ha någon möjlighet att vara huvudman. Länsstyrelsen själva ansåg sig sakna de resurser och den kompetens som skulle komma att krävas.

Hjortsberga idag (Foto: Karin Simonsson)

Efter diskussioner beviljades Länsstyrelsen bidrag från NV till en alternativ lösning som innebar att Södra skulle vara huvudman för åtgärden och Länsstyrelsen för bidraget. Alternativet fungerade dock inte i praktiken. Länsstyrelsen gjorde senare själv bedömningen att det enligt bidragsförordningen bara kan finnas en huvudman.

För att komma vidare tog Länsstyrelsen därför ensam på sig huvudmannaskapet. För att få stöd och hjälp handlade Länsstyrelsen upp Pär Elander som projektledare. Pär var tidigare Södras projektledare och var väl insatt i den typ av in-situ sanering som planerades och han hade även Södras förtroende. Ytterligare hjälp kom från SGU som erbjöd sig att vara beställarstöd. En projektgrupp bildades med representanter för Södra, Länsstyrelsen och SGU. Åtgärdsförberedande undersökningar och projektering upphandlades och Länsstyrelsen skrev avtal med Vectura.

Under våren 2011 erbjöd sig SGU att ta på sig huvudmannaskapet innan själva saneringen skulle

påbörjas. Länsstyrelsen ställde sig mycket positiv till detta, bland annat för att länsstyrelsens roll härigenom blev tydlig och mindre komplicerad. Även Södra godkände bytet av huvudman. Det beslutades att Pär Elander skulle fortsätta vara projektledare.

Under hösten 2011 har Södra, Länsstyrelsen och SGU arbetat med att ta fram ett avtalsförslag (ännu inte antaget av parterna) som ska reglera samarbetet mellan parterna, med nedan angivna hörnstenar;

- samarbete så att gällande domar och beslut kan efterlevas
- anlitande och styrande av entreprenör
- samarbete med utsedd projektledare
- hantering av kostnader
- kvarstående otydligheter i beslut och domar
- organisationsfrågor

I avtalet beskrivs de olika roller som Södra, SGU och Länsstyrelsen har i projektet. Södras ansvar bygger på att MÖD funnit Södra vara ansvarig enligt miljöbalken. SGU:s ansvar är att som huvudman genomföra åtgärderna, vilket innebär både ett finansiellt ansvar för genomförandet samt ett beställaransvar som byggherre. Länsstyrelsen har en roll både inom och utanför projektgruppen. Inom projektgruppen har Länsstyrelsen rollen som bidragsförmedlare och att bevaka att bidragsbeslutet efterlevs. Länsstyrelsen ska även precis som övriga i projektgruppen bevaka att MÖD:s dom efterlevs.

Utanför projektgruppen ligger Länsstyrelsens tillsynsroll. Det är både tillsyn över själva genomförandet (SGU) och tillsyn att MÖD:s dom efterlevs (Södra). Länsstyrelsen har organisatoriskt skilt tillsynsrollen från övrigt arbete, genom att det är länsrådet som beslutar i tillsynsärenden som rör Hjortsberga. Den person som jobbar med tillsynen och som föredrar ärenden för länsrådet, sitter inte med i projektgruppen.

En viktig del i avtalet är hantering av fördyringar. För att driva projektet rationellt behöver SGU kunna fatta ekonomiska beslut löpande, t.ex. vid byggmöten. SGU:s utrymme för detta omfattar projektkostnader som kan innebära en fördyring på upp till 30 %. En fördyring på mer än 30 % kallas en avsevärd fördyring. I ett sådant fall ska projektgruppen besluta om fördyringen är miljömässigt motiverad och står i rimlig proportion mot kostnaderna.

Länsstyrelsen ska för alla fördyringar också snarast meddela Naturvårdsverket för att höra efter om projektet kan påräkna fortsatt statlig finansiering. Om en avsevärd fördyring inte kan accepteras antingen av projektgruppen eller av NV, måste projektgruppen istället enas om att försöka få till stånd en revidering av uppsatta åtgärds mål för hela eller delar av området. Det är dock bara tillsynsmyndigheten (Länsstyrelsen utanför projektgruppen) genom nytt beslut, som formellt kan

avgöra om och hur åtgärds målen ska revideras.

Bortgrävning av jord och täckning av barkdeponin planeras att genomföras under 2012, därefter kommer in-situ sanering av grundvattnet att påbörjas.

Karin Simonsson och Tobias Berglin

Rapport från juristräff

Den 8 november samlades länsstyrelsernas jurister som arbetar med förorenade områden för en nationell juristräff. Antalet deltagare var stort och diskussionsviljan likaså. Utöver samverkansgruppen för EBH-juridik och rättsfallsprojektet som beskrivs närmare i två andra artiklar i detta nummer avhandlades följande:

Naturvårdsverket nya jurist Sofia Hedelius Bruu gav en presentation av Naturvårdsverkets arbete med ansvarsutredningar.

Hon poängterade att samtliga paragrafer i 10 kap. miljöbalken ska avhandlas i varje ansvarsutredning, oavsett tillämpning i det aktuella fallet. Detta gäller speciellt 10 kap. 5 och 8 §§ miljöbalken i den äldre lydelsen, eftersom dessa ofta missas i ansvarsutredningarna. Ta gärna del av den checklista på EBH-portalen som exemplifierar vad som ska vara med i en ansvarsutredning.

Christine Andersson från Skåne uppmanade oss att inte glömma bort att utnyttja miljöbalkens regler om egenkontroll för att hantera och få information om förorenade områden. Intrycket är att reglerna om egenkontroll inte används optimalt när det gäller förorenade områden.

Snart är Sveriges första miljöriskområde bildat om allt går som det ska och under nästa år kommer vägledning från Naturvårdsverket för att underlätta beslut om ytterligare miljöriskområden. Deltagarna på juristräffen hade olika tankar kring miljöriskområden t.ex. att det verkar krångligt och svårtillämpat, att risken finns att ett miljöriskområde används som argument för att slippa efterbehandla, men också att det finns ett behov och lämpliga situationer för miljöriskområden. Framtiden lär utvisa vad som händer inom området nu när vi väl börjat använda instrumentet.

Avslutningsvis blev det en livlig diskussion kring huruvida det är möjligt att förelägga en fastighetsägare om t.ex. anmälningsplikt vid framtida grävarbeten, för att möjliggöra en anteckning i fastighetsregistret. Summan av diskussionen blev att vi måste bli bättre på att driva förändringar av lagstiftningen i de fall vi anser att den inte fyller sin funktion eller är otydligt konstruerad.

Allt material från träffen finns upplagt i mappen Nationell juristräff 2011 under Info från EBH-träffar på EBH-portalen.

Sofie Hermansson

Återvinning av koppar

På Långön, nära det lilla samhället Köpmannebro vid Dalslands Vänerkust, finns en kraftig kopparförorening. Orsaken till föroreningen, som omfattar uppskattningsvis 25 ton koppar, härrör till att man under tidigt 1900-tal impregnerade telegrafstolpar med Bouchერიemetoden på platsen.

Verksamheten lades ned 1927. Vid impregneringsanläggningen beräknas ca 155 ton koppar ha använts. Bouchერიemetoden fungerar genom att en tank med träskyddsmedel (kopparvitriol) placeras ca 10 meter högre än stockarna. Kopparvitriolen pressas in genom självtryck i de obarkade stockarna via slangar. Impregneringen är färdig då kopparvitriol droppar ut i toppändan och från kvisthål. Därefter barkas stockarna.

Impregneringsområdet låg på Långöns nordvästra del och består av två barkutfyllda lågområden som omges av berg i dagen. Det finns ingen växtlighet i området än idag. Barkutfyllnaden upptar en yta på ca 8 000 m². Volymen bark och torv har beräknats till 4 500 m³ med en kopparhalt på i medeltal ca 20 000 mg/kg TS. Underliggande jordar utgörs av siltig lera över ett tunt lager av sandig moig morän och volymen har beräknats till 2 000 m³ med en kopparhalt på i medeltal 3 800 mg/kg TS. Mängden koppar i bark och jord beräknas till ca 25 ton.

Barkdeponi på Långön. (Foto: Maria Gustavsson)

För närvarande pågår en fördjupad huvudstudie för att ta fram det underlag som saknas inför att ta objektet in i åtgärdsfas. Som en del i studien ser man på möjligheterna att återvinna kopparen ur jord och bark. Ett samarbetsprojekt har inletts med Karin Karlfeldt Fedje på FRIST (Forum for Risk Investigation and Soil Treatment) vid Chalmers Tekniska Högskola för att se till vilken grad återvinning av kopparen är genomförbar och hållbarheten ur både samhällsperspektiv och kortsiktigt ekonomiskt perspektiv.

Idag är deponering vid avfallsupplag den vanligaste behandlingsmetoden för att ta hand om kraftigt förorenad mark. Detta medför kostnader, både ekonomiskt och mil-

jömässigt, bland annat i form av transporter, deponering och nytt fyllnadsmaterial. Samtidigt tas värdefulla metaller bort från kretsloppet. Om man istället återvinner metallerna ur den förorenade marken till så stor del som möjligt så minskar behovet av deponering och transporter. Om metodiken blir tillräckligt kostnadseffektiv kan man uppnå självfinansiering av återvinningen.

Tyvärr har detta projektet försenats på grund av områdets svårtillgänglighet, och provtagningen genomfördes först i början av november 2011. Några resultat av hur metodiken fungerar och dess återvinningseffektivitet på prov från platsen finns sålunda inte än.

I korta drag bygger saneringsmetodiken på att jorden tvättas efter förbränning (för att bryta ner organiska ämnen) för att metalljonerna maximalt ska lakas ut i en tvättlösning. Från tvättlösningen kan sedan metalljonerna extraheras och utvinnas selektivt med hjälp av vätskeextraktionsteknik. Slutligen kan metall med mycket hög renhetsgrad (vanligen >99%) elektrolyseras fram.

Henrik Bengtsson

Lägesrapport Projekt Oskarshamns hamnbassäng

Oskarshamns hamnbassäng är det högst prioriterade objektet i Kalmar län p.g.a. den stora spridningen av metaller och dioxiner till Östersjön.

Saneringsprojektet bjuder på logistikplanering utöver det vanliga och det kommer att vara en stor utmaning att muddra i en hamn med pågående verksamhet, framförallt med anledning av den anlöpande Gotlandstrafiken.

Projekteringsfasen för åtgärder pågår sedan våren 2010 och entreprenadstart för muddringsarbeten har planerats till hösten år 2012. Från projektstart har det rått full aktivitet i projektet och under våren 2011 lämnades ansökan om tillstånd för sanering av föroreningar i hamnbassängen in till Mark- och miljödomstolen. Förfrågningsunderlaget för entreprenadarbeten utannonserades i oktober 2011.

Oskarshamns kommun har åtagit sig huvudmannaskap för projektet. En ursprunglig ansökan om bidragsmedel lämnades av kommunen till Naturvårdsverket efter huvudstudieskedet år 2005. Projektets ekonomiska ram uppgick då till 410 miljoner kr inklusive huvudstudie- och

Kortfakta om Oskarshamns hamn

Volym förorenade sediment: 700 000 till 800 000 m³

Föroreningsmängd: totalt 1000 ton av kadmium, bly, koppar, arsenik, zink och dioxin, varav 3 ton kadmium och 70 gram dioxin.

Utöver de dimensionerande föroreningarna finns även 400 kg kvicksilver, 20 kg PCB och 100 kg TBT.

projekteringsskede. Länsstyrelsen vidarebefordrade i oktober i år en förnyad ansökan från Oskarshamns kommun om bidragsmedel för åtgärdsskedet till Naturvårdsverket. Projektets ekonomiska ram uppgår fortfarande till 410 miljoner (inklusive huvudstudie- och projekteringsskede) vilket innebär att vissa förändringar för att uppnå maximal riskreduktion inom projektets ekonomiska ram har behövt göras. Omfattning av muddringen kommer dock som minst att innefatta hela den inre hamnbassängen.

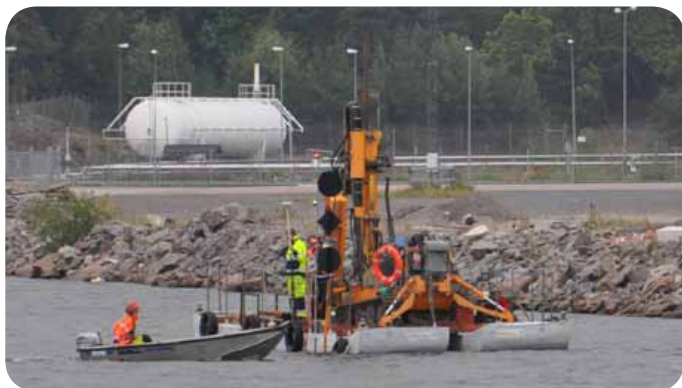
Genomförda utredningar visar att det finns tre huvudsakliga källor till föroreningarna.

- Den f.d. kopparfabriken, som var i drift mellan 1918-1969. Utsläpp huvudsakligen av koppar, andra tungmetaller och organiska miljögifter.
- Batterifabriken Saft AB, som varit i drift sedan 1917. Utsläpp huvudsakligen av kadmium och nickel.
- Kommunens reningsverk. Utsläpp av hushållspillvatten till hamnbassängen. Tidigare skedde utsläppet utan föregående kemisk eller biologisk rening med avseende på föroreningar.

Flygbild, tagen efter att ett fartygs propellervirvlar rört upp sedimenten i hamnbassängen. (Foto: Roger Carlsson)

Batterifabriken SAFT AB är genom en avtalslösning med och finansierar huvudstudie-, projekterings- och saneringsskedet med 10 % av den totala projektsumman. Oskarshamns kommun har ett ansvar på 0,3 % och har utöver detta föreslagit en frivillig egeninsats om 5 % på det bidragsgrundande beloppet på grund av tillkommande mervärden som projektet innebär för hamnområdet.

Geotekniska undersökningar med borrhandsvagn på flotte. (Foto: Ulrika Larsson)

De planerade åtgärderna går i korthet ut på att muddrade sediment skall nyttiggöras genom stabilisering och användas som konstruktionsmaterial i en invallning i hamnens yttre del, kallad Grimskallen. Vissa massor kommer troligtvis att omhändertas på en extern mottagningsanläggning.

Ett pilotförsök med stabilisering av muddermassor utfördes i hamnen under sommaren 2011 och ett seminarium för entreprenörer hölls i anslutning till försöket. Presentationerna som hölls vid seminariet finns tillsammans med mycket annan matnyttig information om projektet upplagda på projektets hemsida.

Åsa Axheden

Länk till projektets hemsida www.renhamn.se

Rapport från sydlänsträff

Den 20-21 september hölls en handläggartäff i Karlstad. Deltagare var ebh-handläggare från sydlänen samt SGU, SGI och Naturvårdsverket. Nedan följer ett kort urval av det som avhandlades under de två dagarna. En mer utförlig information om träffen finns i minnesanteckningarna som återfinns på EBH-portalerna.

Efter inledande information från SGI, SGU och Naturvårdsverket hölls länsvisa presentationer om aktuella ärenden ute i de olika länen. Bland annat berättade länsstyrelsen i Skåne om problemen med PFOS (från brandskum) vid en brandövningsplats vid Sturups flygplats där höga halter av PFOS har uppmätts i fisk i två sjöar väster om Sturup.

I Östergötland och Värmland är man på gång att genomföra inledande undersökningar vid plantskolor. Detta är av stort intresse för många län då plantskolor anses vara en svårinventerad bransch med många osäkerheter. I Västra Götaland har Länsstyrelsen påträffat ett objekt i Bengtsfors som bedöms som akut då bland annat höga halter bly uppmätts i yttlig kisaska. Området ligger vid en badplats där barnfamiljer vistas.

En av punkterna på dagordningen var juridik, närmare bestämt några aktuella domar från Miljööverdomstolen. Bland annat diskuterades ett par fall gällande skälighet såsom Banverkets f.d. impregneringsanläggning i Nässjö och Hjortsberga sågverk i Kronoberg. Västra Götaland berättade om en juridisk process vid Mossgruppen i Borgstena. Bolaget har nyligen begärt sig i likvidation och det riskerar att saknas pengar för genomförandet av åtgärden. Presentationerna följdes av en diskussion om hur dessa domar påverkar länsstyrelsernas fortsatta arbete.

Under ett avslutande diskussionspass diskuterades fyra aktuella frågor: tillsynsfördelningsförslaget; vad händer efter 2013; effekter av MÖD-domarna och hur hanterar vi frågan med delat ansvar? Passet avslutades med ytterligare diskussion kring de frågor som ansågs viktigast. Stort fokus lades på vad som kommer att hända inom ebh-arbetet efter att inventeringarna slutförts år 2013 och hur det är tänkt att arbetet med MIFO fas 2 ska drivas vi-

dare. På träffen fick vi även en guidad klimat- och sårbarhetsvandring i Karlstad där det bland annat berättades om konsekvenser av översvämningar i relation till förorenade områden.

Janne Larsson

Allt material från träffen finns på EBH-portalen.

Behandling av tjärmassor med Archaea på Nynäshamns oljeraffinaderi

Raffinaderi har bedrivits på området sedan slutet av 1920-talet och har orsakat förorening i form av tunga oljor och metaller bland annat.

Längre tillbaka i tiden var inte miljömedvetandet vad det är idag och en klippskrev på området fylldes med syraslam som är en restprodukt från raffineringen. Deponeringen av syraslam avslutades på platsen under 1950-talet. Platsen kallas idag Svarta Havet på grund av sitt svarta innehåll av tjärmassor och den flytbenägenhet som uppstår i de annars generellt solida massorna varma sommar dagar.

Förutom Svarta Havet finns andra platser som är föremål för sanering i eller i anslutning till industriverksamheten men fokus läggs i artikeln på Svarta Havet som är lite speciellt. Tjärmassorna har ett extremt lågt pH nära 0 på grund av syraslammet som deponerats här. Föroreningarna är främst mycket tunga oljefraktioner, PAH och metaller. Svavelinnehållet är högt i massorna vilket gör att

de blir svåra att hantera genom avgång av svaveldioxid.

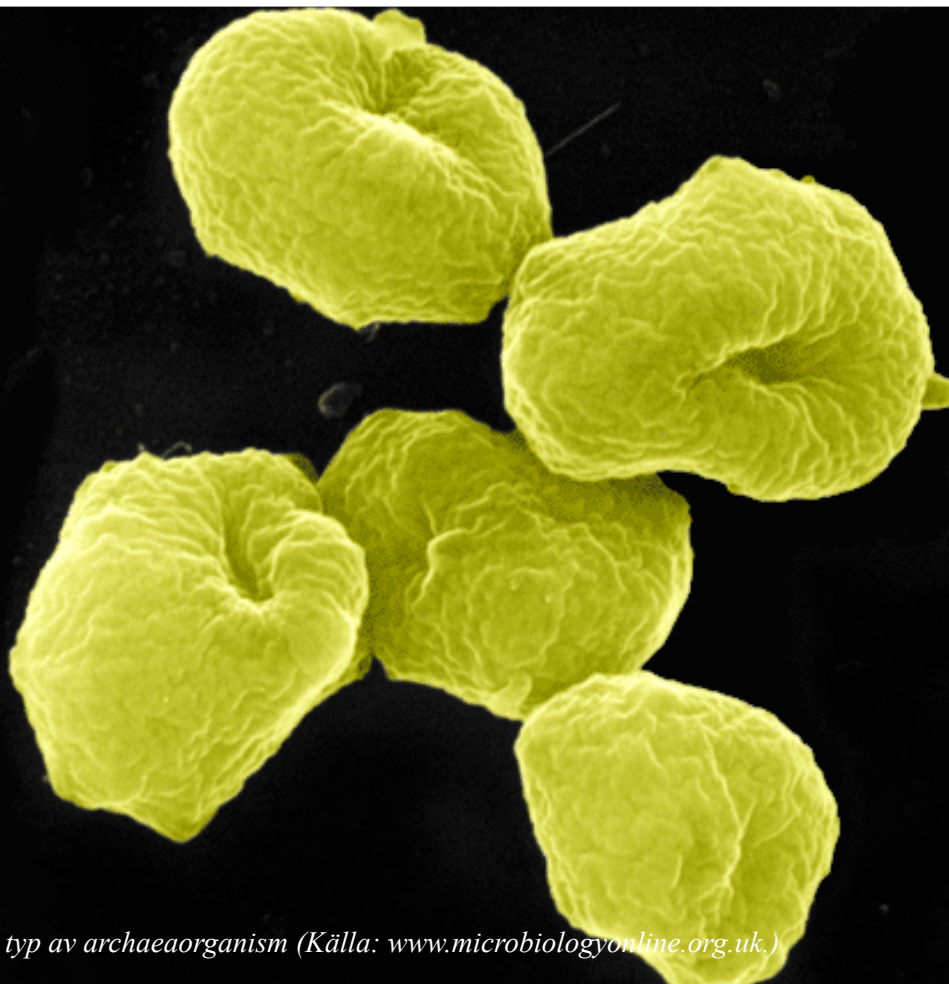
Grävning innebär en hälsofara för de som utför arbetet och innebär ett stort läckage av svaveldioxid till atmosfären. Detta ställer krav på schakt med speciallösningar. Innan massorna kan transporteras bort måste de också neutraliseras. Ett annat problem är att förbränningsanläggningarna i Sverige inte klarar sina utsläppskrav med avseende på svaveldioxid om de tar emot massorna för förbränning i sina ugnar. Endast SAKAB kan ta emot massor men då bara i begränsade portioner. Det innebär att saneringen kommer att ta lång tid då det rör sig om 47 000 kubikmeter massor. De stora volymerna förorenade massor som måste tas omhand någon annanstans innebär också omfattande transporter.

Ett alternativ till transport till lämplig mottagare har tagits fram och det är sanering on-site med hjälp av en typ av urorganism (Archaea) i symbios med en bakterie.

Organismen finns i stort sett överallt såsom i myrar och i matsmältningssystemen. Det är ett företag från USA som ägnar sig åt denna typ av saneringar och som är involverade i utredningen av om det kan vara en alternativ saneringsmetod i fallet med Svarta Havet. Organismen möjliggör nedbrytning vid extremt låga pH och bakterien fungerar som en slags katalysator.

Utredning pågår ännu om vilken saneringsmetod som är lämpligast.

Jeanette Häggroth

Exempel på en typ av archaeaorganism (Källa: www.microbiologyonline.org.uk.)